

debet rei proportionari ita ut major debeat pro negotio delicatiori quam pro communi; hoc enim rei ipsius natura sane exoptulat, adeo ut gravetur culpa theologica qui in hoc voluntarie deficit: qui sane adportat vitrum, majorem cautelam debet adhibere illo, qui ligna defert comburenda.

20. *An (quæres) quis in periculo debeat rem alienam suæ præferre, adeo ut teneatur de damnis, si eam non præferat?* Vel contractus, ob quem habeo rem alienam, cedit in mei tantummodo utilitatem; vel cedit in utilitatem alterius tantum; vel demum in utilitatem utriusque.

Si 1, æquitas postulat, ut rem illam meæ præferam, modo res mea non sit pretiosior: quo in casu possum quidem rem meam utpote pretiosorem præferre, sed ex jure civili teneor pretium rei alienæ restituere; cum ob mei solius gratiam ea adducta sit in ruinam¹. — Si 2, tunc si res aliena est magis pretiosa, debeo rem illam conservare; quia rei alienæ eam debeo custodiam, quam prudens quisque habet: attamen possum exigere compensationem totius damni, quod passus sum eam servando; cum non teneam eam servare cum meo damno. Quod si æque ac mea pretiosa res sit, non teneor rem alienam præferre meæ; cum enim in illius tantum utilitatem retineam, æquum non est, ut ad eam servandam damnum sentiam. — Si 3, ceteris paribus, potero præferre rem meam, cum charitas a nobis ipsis incipiat. Volunt tamen alii alteri parti fieri debere aliquam compensationem, quia cum par sit ratio utilitatis, par quoque esse debet ratio periculi: quod quidem lex præscribit in casu naufragii. Si nempe merces in mare projici debuerint, omnes merces servatæ regulariter veniunt dividendæ; æquum est enim, ut omnium contributione sarciantur, quod pro omnium necessitate datum est².

¹ Cod. Ped., art. 1905. — C. A. 965. — C. G. 1882. — C. S. 1754. — C. P. 1963. — C. M. 1945. « Exemple: Je suis possesseur d'une voiture; pour la conserver je m'en fais prêter une autre par Titius, afin de m'en servir dans un voyage; celle-ci se rompt par cas fortuit; j'en serai responsable, parce que je ne devais me servir de la voiture de Titius qu'au défaut de la mienne. » V. Liguori, *Op. Mor.*, l. III, n. 752.

² Cod. comm. 440. — C. A. comm. 410. — C. G. 410 et seqq. — Ferraris, *Bibl.*, vº Naufragium.

21. Q. 5. *Quid si quis alium impedit a consecutione alicujus boni?*

R. Qui alium voluntarie et efficaciter sive vi sive precibus, vel consilio impedit a consecutione alicujus boni ipsi debiti ex justitia, tenetur ad restitutionem; quia est causa efficax et injusta damni, quod proximus patitur in rebus suis. Hinc qui suasit venditori, ne mercem emptam traderet emptori; qui in domini damnum suasit servo, ne laboraret; qui consilio impedit, ne quis jam electus et confirmatus ad beneficium illius possessionem adipisceretur, tenetur ad restitutionem erga emptorem, dominum ac beneficiatum¹.

Si vero alium impedit a bono, quod ei ex justitia non sit debitum, tunc distinguendum: vel eum impedit a consecutione hujus boni per vim, dolum, fraudem, calumniam, aliosve similes modos culpabiles, impellentes atque iniquos; vel eum impedit tantummodo consilio ac precibus.

Si 1, tenetur illi compensare damnum, judicio prudentis, juxta certitudinem aut probabilitatem, quam habebat bonum illud consequendi; licet enim iste non habeat jus strictum in rem illam, illud tamen habet, ne dolo impediatur ab illa. Hinc qui vi vel fraude alium a testamento vel a legato condendo, aut condito mutando impedit, peccat contra justitiam, et tenetur compensare omnia damna quæ patiuntur hæredes et alii; quia est omnium damnorum causa efficax. Hoc tamen intelligendum, si illa persona sit digna, et bonum illud sine injustitia consequi possit: secus impediens nullum jus violaret; unde non teneretur nisi ad restitutionem famæ, si eam fortasse injuste læserit.

Si 2, juxta sententiam communem et probabiliorem, quam tuentur Billuart, Elbel, Holzman, Layman, Lessius, Navarrus, Petrocorensis, Sanchez et Vasquez cum aliis plurimis, sic impediens non tenetur ad restitutionem, licet id egerit ex odio et malo animo nocendi; nemo enim potest obligari ad restitutionem, nisi fuerit injusta simul et efficax causa alicujus damni. Neque sufficit mala intentio; hæc enim operis

¹ Idem est si quis impedit alium a compensando damno illato: ut si quis suadeat furi, ne rem domino suo tradat: suasor tenetur ipsam restituere, fure non restituente.

naturam non immutat, sed simpliciter facit, ut peccemus contra charitatem, non autem contra justitiam. Et sane intentio non mutat opus exterius; at obligatio restituendi oritur ex violatione exteriori justitiæ. Ergo requiritur insuper actio externa, quæ non solum sit occasio (ut est in præsentī casu), sed etiam vere, et positive in illud influat, illudque operetur: *Facere ex odio aut vindicta* (ait Sotus explicans verba Angelici) *non te onere restitutionis gravat; sed facere injuste, scilicet nullo tuo jure, sed violando alienum.*

Ex his deducitur: 1. eum non teneri ad restitutionem, qui Episcopo etiam determinato ad conferendum Beneficium digniori, ex odio (non tamen ex vi vel calumnia) suadeat, ut illud conferat minus digno (etsi probabilius tam Episcopus quam suaser peccent graviter¹): hic enim habetur læsio charitatis, non vero justitiæ commutativæ; — 2. ob eandem rationem non teneri ad restitutionem qui sine vi, fraude ac dolo impedit testatorem, quominus relinquat hæreditatem alicui, qui nullum ad eandem jus habeat. Qui vero Titium dignum impedit a consecutione boni eidem ex justitia minime debiti, ut illud conferatur digniori, videtur ne peccare quidem contra charitatem; cum ille potius opus bonum operetur.

22. Q. 6. *An teneatur ad restitutionem qui inculpabiliter quidem causam posuit damni, sed postea illud non impedivit, licet potuerit?*

R. Affirmant communiter; quisque enim tenetur ex justitia impedire, ne actio sua proximo noceat: ergo etiam tenetur impedire, ne malum ex actione sua secutum perseveret. Hinc qui inculpabiliter incendit domum vel sylvam alienam, quando advertit, ex justitia illud tenetur impedire sub gravi: qui venenum pro medicamento ex errore vendidit, ex justitia emptorem monere debet: qui ex errore aliquid contra proximi famam dixit, tenetur postea, cognito errore, illum corrigere: qui noxium consilium dedit inculpabiliter, tenetur postea facere quantum potest, ne veniat damnum. Et ni faciat graviter peccat, et tenetur de omnibus damnis quæ sequuntur; nam eo ipso, quo cognoscit suam actionem inculpabiliter positam adhuc in damnum influere, nec tamen illam impedit, cum

¹ V. De beneficiis, *de electione*. Liguori, *Op. Mor.*, l. III, n. 585. — Ferraris, v° *Impediens*.

possit, sua actio evadit ei culpabilis. Aliter est, si (quando advertit) damnum jam sit consummatum, et proximi fama jam sit irreparabiliter læsa, venenum haustum, sylva vel domus incensa: tunc per ipsum amplius non stat, ut provideat; sed damnum est ei prorsus involuntarium¹.

SCHOLIUM. — *De fraudatoribus tributorum ac gabellarum.*

23. Q. 1. *Quid tributum et quotuplex?*

R. Quæ ad regios ac communes Reipublicæ sumptus solvuntur, *tributa* generatim appellantur a verbo *tribuo*. Horum alia sunt directa, quæ uniuscujusque vel personam, vel bona immediate afficiunt: et dicuntur *realia* ac *personalia*. Alia sunt indirecta, quæ immediate in quasdam merces cadunt, et mediate in personas, quæ eas transvehere vel vendere vel emere vel habere volunt: et dicuntur *vectigalia* vel *gabellæ*. — Ad tributa directa revocantur quæ solvuntur ratione professionis, artis vel industriæ². Ad indirecta quæ solvi debent pro jure successionis, pro contractibus, pro charta obsignata: item alia extraordinaria onera super canes, equos, currus, domesticos, domos, fenestras, familiaria vestimenta (vulgo *livrée*); super manus mortuas, lites, sortes (*loterie, jeux de*

¹ V. Liguori, *Op. Mor.*, l. III, n. 564. Casus: *Quirinus pannum furari intendens officinam de nocte ingreditur, lumen accendit, adhibita diligentia ad omne periculum incendii vitandum: sed inopinato casu, candela in paleas dejicitur, et brevi tota officina incenditur, viæque arrepta fuga, incolumis fur evadit. Quid de Quirino?* — R. Ad nihil tenetur, quia minime periculum prævidit. Imo, nec tenetur de panno quem furari voluit, etiamsi hunc apprehendisset; quia etiam illud damnum est involuntarium: nec apprehensio panni est causa damni, nec gestatio candelæ proximum periculum incendii, adhibita sufficienti cautela, creabat. Si tamen pannum non tantum apprehendisset fur, sed furtum consummasset illum et potestate et custodia domini subducendo, quando casu, v. g., candela accensa, comburitur, de illo teneretur, sicut dicitur de qualibet re furtiva, quæ casu fortuito apud forem perit. Ita *Lugo, Vogler, Lacroix, Reuter, Gury, etc.*

² Sunt tamen qui hæc quoque ad tributa indirecta revocant, adeo ut vera tributa directa non sint, nisi ea quæ respiciunt ipsam singularem personam, et bona quæ ipsa persona possidet; hæc enim sola tributa omnes æque afficiunt.

hasard); super pensiones, provisiones, vel census in gubernio fundatos et similia.

Tributa imponere possunt generatim omnes, quibus publica rerum administratio commissa est; cum id necessarium sit ad sustinenda onera communia. Hinc possunt: 1. Imperatores, Respublicæ et Principes supremam habentes potestatem; 2. Concilia et Pontifices ex potestate indirecta disponendi de temporalibus, si id opus est ad regimen spirituale; 3. illi, quibus Principes gubernandi potestatem elargiuntur cum expressa facultate ea imponendi, si ita censuerint; — 4. Civitates et Communitates etiam subditæ, sed si Princeps non contradicat; nam tributorum impositio est actus primariæ jurisdictionis.

24. Q. 2. An tributa solvenda sint in conscientia?

R. 1: Non est dubium tributa directa regulariter antequam petantur, si justa sint, in conscientia et ex justitia esse solvenda; eo enim ipso, quod Princeps supremam administrationem pro omnibus suscipit, jus strictum habet ab omnibus proportionatim ea obtinendi, quæ sibi competunt, tum ad regiam dignitatem sustinendam; ut enim scribit Apostolus: *Quis militat suis stipendiis unquam*¹? tum ad sumptus pro publico bono necessarios; nam, ut ait Tacitus, *neque quies gentium sine armis, neque arma sine stipendiis, neque stipendia sine tributis haberi queunt*².

Diximus: 1. *regulariter antequam petantur*; nam est obligatio justitiæ. Excipe nisi aliter ferat usus: sic usus excipit pedagia ac portoria, quæ tribuuntur ratione transitus per portam vel pontem, ut nempe non solvantur, nisi postulata: imo dicunt hoc hodie obtinere de omnibus tributis, ut nempe non solvantur, nisi petita; 2. *si justa sint*; injustitia enim non ligat. Justa erunt, si proportionata necessitatibus ac personis, et a legitima auctoritate ob legitimam causam; neque enim Reges subditos pro libitu supergravare possunt: *Tales Reges ac Principes*, ait D. Thomas, *ad restitutionem tenentur sicut et latrones, et tanto gravius peccant quam latrones,*

¹ I Cor. IX.

² L. IV *Hist.*, c. LXXIV.

*quanto periculosius et communius contra publicam justitiam agunt, cujus custodes sunt positi*¹.

R. 2: Quoad tributa indirecta (ubi maxime veniunt *gabelle* seu *vectigalia*) an in conscientia solvenda sint, duplex sententia.

Prima, quæ affirmat², et quam nos suadere omnino debemus, quæque communissima est et nobis probabilior, innotitur illis Christi verbis: *Reddite ergo quæ sunt Cæsaris Cæsari*³. Et illis Apostoli: *Ideo necessitate subditi estote, non solum propter iram, sed etiam propter conscientiam, ideo enim et tributa præstatis: ministri enim Dei sunt in hoc ipsum servientes; reddite ergo omnibus debita, cui tributum, tributum, cui vectigal, vectigal*⁴: ubi vidēs etiam vectigalia in conscientia solvenda esse, et quidem uti tributa ac debita, et ideo ex justitia: adeo ut renuentes teneantur ad restitutionem. Merito ergo docet Augustinus Christianum in magno errore versari, si putet vectigal a seipso non esse solvendum⁵.

¹ 2, q. 66, a. 8. — V. Liguori, *Op. Mor.*, l. III, n. 617. An autem peccent exigentes publica tributa in dubio, an sint justa, alii affirmant cum Molina, nisi ipsi sint subditi et a Principe compulsi. Sed alii generatim negant cum Lugo, si exigant judicando Regem esse prudentem; et sentit Lugo non peccare exactorem, si ei de injustitia non constet; potest enim præsumere pro justitia, præsertim in tanta opinionum varietate.

² Excipiuntur tamen de jure communi res, quas quis emit et defert de loco ad locum ad usum suum personalem; quod alii extendunt quoque ad res necessarias pro victu ac vestitu propriæ familiæ, modo tamen nulla fiat negotiatio: unde si non adsit lex particularis et expressa, nihil pro iis rebus solvendum in conscientia. De jure vero naturæ excipiuntur pauperes, si secus se et suos alere non valerent; ac videtur posse ipse minister alicui valde pauperi remittere tributa ex rationabili Principis voluntate. Et revera ipsa civili lege taxa tributorum omnium de Regis indulgentia solet minui, si communitati vel privato alicui grave damnum casu contingat, ut in incendio, in grandine, in alluvione evenire solet: et fit tunc recursus ad R. Secretariam. — V. *Istruzione per l'amministrazione dei Comuni*, § 159, del primo aprile 1858. — *Guida del supplicante*, ecc. Torino, 1846, pag. 57 et 107.

³ Matth. XXII. — V. Ferraris, *Bibl.*, etc., vº Gabella. — ⁴ Rom. XIII.

⁵ Ep. xcvi, alias 120. In hac sententia et mercatores et in ipsorum defectu ipsi vectores, cum positive cooperentur ad damnum obligati remanent in conscientia. Item tenentur etiam qui dolo occultant aut minuunt res, ut minoris solvant: uti qui in successione omnia bona, vel justum valorem non declarant, etc. Attamen etiam hujus sententiæ patroni generatim permit-

Accedit ratio : sicuti Rex tenetur vacare saluti populi, consulere administrationi justitiæ et prospicere publicis aliis necessitatibus; ita et populus tenetur ex justitia et de jure naturali solvere Principi vectigalia ad ejus et Reipublicæ conservationem necessaria. Neque subditi esse debet distinguere inter tributa et tributa, quæ nempe sint in conscientia debita, quæ vero non; maxime quia omnis lex de se nata est parere obligationem ac ligare conscientiam. Si quæ autem sit contraria consuetudo, non usus; sed vulgaris error dicendus est ex sapientissimo cardinali Gousset.

Secunda sententia, quæ negat, sua item non caret auctoritate et probabilitate; licet enim subditi (sic inquit qui eandem tumentur), per se loquendo teneantur de ipso jure naturali congruum subsidium Principi ministrare; non tamen tenentur sub culpa ad eas gabellas solvendas, quæ ab ipso impositæ sunt sub pœna magna solvenda a fraudatoribus: nam juste tunc Princeps præsumitur, nolle eos obligare ad culpam simul et pœnam. Lex igitur gabellas imponens cum pœna gravi videtur istis Theologis conditionata, sive disjunctiva, ut nempe solvatur vel gabella, ut sic liber quisque eat; vel pœna casu, quo fraudatorem contigerit deprehendi. — Quod eo magis præsumendum esse videtur, quia gabellarum solutiones certo excederent Principum necessitates, si subditi integras impositiones solverent. Crescit hæc præsumptio in hujusmodi pœnis lucrativis pro Rege, in cujus commodum cedunt, quam in aliis tantummodo afflictivis. Dubium saltem est (addunt) utrum lex obliget sub culpa ad utrumque, scilicet ad solutionem gabellæ et pœnæ: at in dubio nemo tenetur obligationem certam subire; in tali enim dubio videtur favendum ei, de cujus damno agitur. Hoc jus civile confirmat, ubi dicitur in dubiis quæstionibus contra fiscum judicandum esse¹. Tandem aiunt hanc esse communiter populi universi persuasionem.

tunt, ut adventante occasione, epistolæ privatis tribuantur deferendæ, etsi ideo taxa a lege præscripta fraudetur: talis est universalis etiam piorum usus, qui ad mutuam ipsam pertinet hominum inter se urbanitatem, comitatem, etc., unde id prohibere onerosum nimis.

¹ L. X, ff. de jure fisci. — Hic fusius Lugo et Duardus: primus ad-

Quidquid sit circa tam primæ, quam etiam secundæ sententiæ probabilitatem (quod sapientioribus definiendum remittimus), unum nos pro praxi monemus cum doctissimo cardinali De Lugo: generaliter loquendo admonendi sunt populi, et excitandi ad tributa solvenda; sed post factum non sunt cogendi ad restitutionem tributi defraudati, si probabiliter sibi suadeant in tanta vectigalium multitudine aliquid injuste solvisse, vel competenter contribuisse ad publicas necessitates. Consentiant Billuart, Gousset, alique communiter.

25. Quid (quæres) de præpositis, qui nempe ab auctoritate deputati sunt ad fraudes impediendas, si fraudantes adjuvant, occultent, etc.? In omnium sensu certum est, illos peccare mortaliter, atque ad restitutionem teneri ejus, quod eorum causa fraudatur; ideo enim deputati sunt, ac stipendium accipiunt ut impedian^t (D). pag. 181

§ II. — De eo, qui culpabiliter damnum infert mediate.

26. Q. 1. An ille, qui proximo damnum infert mediate, indirecte et per alios, teneatur ad restitutionem?

R. Affirmative: qui proximo damnum infert modo efficaci ac voluntario, etsi tantum mediate, indirecte et per alios,

struit obligationem: eam negat secundus. Hujus tamen secundæ sententiæ patroni ultro concedunt ad vectores mercium quod spectat, eos officium periculis plenum exercere, ideoque pro viribus esse deterrandos: cum homines hujusmodi latronum potius, quam mercatorum more vivant, et lucri cupiditate illecti periculum omne fortunarum familiæ ac capitis sui negligant. Ceterum pro praxi dicunt non esse damnandos nec vectores nec fraudatores: — 1. si sint in bona fide; — 2. si damnum segetibus non inferant excurrando; — 3. si præpositos pecunia non corrumpant, secus peccarent saltem peccato cooperationis; — 4. si non sint parati resistere potestati vectigalia exigenti; si enim resisterent, peccarent et contra obedientiam, cum legitimæ potestati resisterent, et contra justitiam; nam lex tributorum etiam si esset mere pœnalis, gubernatoribus tamen jus certum tribuit contra subditos, si in fraude deprehendantur.

¹ Quod etiam valet, si tributum non exigant, nisi vel agatur de parva re ex præsumpto Principis consensu, vel de paupere, vel de re ad usum personæ deferentis.

tenetur ad restitutionem; iste enim revera cooperatur in ejus damnum. At fatentur omnes, quod efficaciter cooperantes in alterius damnum restitutionis onere ligantur: *Digni sunt morte et non solum qui ea faciunt*, inquit Apostolus, *sed etiam qui consentiunt facientibus*¹. Hinc Gregorius IX scribit: *Si culpa tua datum est damnum vel injuria irrogata, seu aliis irrogantibus opem forte tulisti, aut hæc imperitia tua sive negligentia evenerunt, jure super his satisfacere te oportet*². — Hic tamen *culpæ* nomine ea intelligitur, quæ sui natura alterum inducit ad damnum, non vero quæ simplex est occasio: alioquin vel ipsa charitatis violatio ad restitutionem obligaret, quod nemo dixerit. Neque sufficeret rati habere damnum ab altero illatum (id est confirmare voluntate nostra damnum, quod, nobis insciis, actum est); nam cum rati habitio sequatur commissum facinus, in illud efficaciter non potest influere: unde hæc non nisi in illis contractibus obtinere potest, qui solo consensu perficiuntur.

27. Q. 2. *Quotupliciter potest quis in alterius damnum cooperari?*

R. Dupliciter potest quis in damnum alterius cooperari:

1. *Positive*: et est quando quis vel physice vel moraliter influit in damnum proximi: *physice* quidem, si actionis damnicativæ particeps fiat, v. g., concurrendo in grassatione ad viatoris spoliationem: *moraliter*, si quempiam ad damnum proximo inferendum determinet, v. g., grassationem suadendo, furtum et fures dirigendo. — Attamen ut causa positiva teneatur de damno requiritur, ut sit injusta, efficax et theologice culpabilis. *Injusta*, quia nemo tenetur reparare damnum proximo illatum, nisi quatenus strictum ejusdem jus violaverit; atqui jus proximi strictum violari non potest, nisi per actionem injustam. *Efficax*; nam ut quis teneatur reparare damnum, non sufficit intentio damni inferendi, sed necesse insuper est, ut vere, et realiter inferatur: jus enim alterius per solam intentionem non læditur. *Theologice cul-*

¹ Rom. I. — V. Ferraris, *Bibl.*, etc., vº Restitutio.

² *Decr. Greg.*, l. V, t. XXXVI, c. ult., *de injuriis*. — V. art. 59 et seqq. *Cod. pœn. Gall.*, qui distinguit agentes inter principales et complices.

pabilis, quia sine culpa theologica non est, saltem extra contractum, obligatio restitutionis animam ligans.

2. *Negative*: et est cum quis non impedit damnum alterius, etsi possit *et debeat illud impedire*. Causa negativa nullum per se loquendo tenetur damnum proximi reparare: repugnat enim quemquam teneri reparare damnum præcise, quia illud minime impedit: uti si Titius videat Caium furtum in tertium committentem, neque impediatur; quis dixerit Titium teneri de illo furto? Alioquin tenerentur omnes jure naturali et ex justitia bonum proximi curare, et malum ejus avertere, quod nemo dixerit: quia quod unicuique mandatum sit de proximo suo¹, lex charitatis est, non justitiæ.

Et ideo addimus *et debeat illud impedire*; quia potest quis obligari ex contractu vel quasi-contractu ad malum alterius impediendum: et tunc si non impediret cum possit, teneretur utique ad restitutionem. Unde concludimus: causa negativa nunquam dicenda est teneri ad reparandum damnum proximo illatum, nisi ratione pacti; vel etiam officii illud teneatur impedire, si tamen simul ratio stipendii concurrat, ut evenit in pastoribus animarum. Uno verbo tum causæ negativæ seu privativæ tenentur ad restitutionem, quando ad damnum impediendum adstringantur ex justitia; non vero si obligatio ortum habeat a sola causa pietatis aut charitatis, ut contingit in confessariis, maritis, et parentibus, etsi de bonis filiorum usufructu fruuntur; non enim illorum usufructus habet rationem stipendii proprie dicti².

28. Pluribus modis causæ tum positivæ tum negativæ cooperantur in damnum. Novem præcipuos hisce versiculis enumerat Angelicus quorum quidem sex sunt positivi, tres negativi:

*Jussio, consilium, consensus, palpo, recursus, Participans, mutus, non obstans, non manifestans*³.

29. *An dubitans (quæres) utrum actione sua fuerit causa damni proximo illati, teneatur ad restitutionem?* Si dubite-

¹ Eccl. xvii, 12.

² V. Liguori, *Op. Mor.*, l. II, n. 40; l. III, n. 575.

³ 2, 2, q. 62, a. 7. — V. Liguori, *Op. Mor.*, l. III, n. 562.

tur, an actio sit posita; vel si actio quidem posita sit, sed dubium sit an *damnum* evenerit, commune est cum Lessio ac Roncaglia, nullam adesse obligationem restituendi; quia *factum non præsumitur, nisi probetur*. — Si vero ex una parte actio mala sit certo posita, ex alia autem *damnum* sit certo secutum, et dubitetur solum an illud ex illa actione evenerit (cum suspicetur alia causa de qua illud potuerit inferre), tunc *utrum* adsit gravis obligatio restituendi, tres habemus sententias.

Prima, quæ est valde probabilis, cum Habert, Lugo, Roncaglia et Sanchez, obligat ad restitutionem; quia in tali dubio possidet crimen *pravæ* actionis, quæ cum esset de se apta ad *damnum* irrogandum, in dubio præsumitur *revera* *damni* causam fuisse.

Secunda etiam satis probabilis cum Lessio, Navarro, Salmanticensibus, Sylvio aliisque negat esse obligationem restitutionis; nam nemo cogendus est ad eam, nisi de obligatione certo constet: atqui in proposito dubio de tali obligatione certo non constat, hoc ipso, quia dubium est. Nec præsumendus est influxus; licet enim actio de se apta sit ad influendum, cum tamen non semper influat, ideo influxus est probandus. Hanc sententiam videtur tenere S. Thomas, qui docet: *Non semper obligatur aliquis ad restituendum; non enim semper consilium vel adulatio vel aliquid hujusmodi est efficax causa rapinæ: unde tunc solum tenetur consiliator aut palpo... ad restitutionem, quando probabiliter æstimari potest, quod ex hujusmodi causis fuerit injusta acceptio consecuta*¹. Ergo juxta Angelicum probari debet consilium certo fuisse causam *damni*; verbum enim *probabiliter*, si absolute ponatur sine comparatione cum opposita sententia significat persuasionem moraliter certam, ut bene explicat doctus Concina.

Tertia sententia tradit obligationem adesse restituendi pro rata dubii; sed huic aperte obstat, quod vel certo possidet mala actio, et reparandum est totum *damnum*; vel certo non possidet, et tenetur ad nihil; quia in dubio melior est condi-

¹ 2, 2, q. 62, a. 7.

tio possidentis bona sua. Quod principium saltem in materia justitiæ uti certum omnes admittunt¹.

30. Q. 5. *An causæ singulæ ad damnum simul concurrentes ad restitutionem simul sint obligandæ in solidum?*²

R. Distinguendum: vel res ad quam concurrerunt, seu objectum *damni*, potest in partes dividi, ut est furari thesaurum; vel dividi nequit, ut est occidere hominem. His positis, dicimus:

a. Si objectum *damni* dividi potest, tunc si plures concurrerunt sine motore principali, aut sine mutua ad invicem conspiratione seu executione, singuli tenentur pro rata tantum; cum unus in alterius operam non influxerit. Unde si plures æque concurrant ad expoliandam domum, ad depulandam vineam sine prævia mutua conventionione, singuli eorum pro rata tantummodo tenentur. — Si autem omnes excitati fuerint a motore principali, motor tenetur ad totum: et alii in ejus defectu pro rata. Ratio quia principalis agens ipso facto in se suscipit absolute totum onus *damni* reparandi; cum ipse primario illud inferat, nec utatur aliis, nisi velut instrumentis ad damnificandum. — Quod si motor principalis non adsit, sed omnes invicem se excitaverint et induxerint ad *damnum*, tunc singuli æque tenentur in solidum, quia singuli sunt totius *damni* causa; unus enim alterum juvat: unus procedit a confidentia, quam habet in alterius auxilio.

b. Si objectum *damni* dividi non potest, tunc si ita concurrerunt, ut sine illorum opera *damnum* non fuisset secutum, certum est illos teneri in solidum; quia totus effectus a causis singulis hoc casu procedit: hinc si præbeas tuum suffragium ad injustam actionem, quæ secus non obtineret, teneris in solidum. — Si vero sine ipsorum opera *damnum*

¹ Alia res est, quando de mero consilio quæritur: si enim partes litigantes per amicam compositionem benevole inter se conveniant, talis transactio utique, plerumque saltem, summopere approbanda est: ast ad talem transactionem strictè obligari nequeunt; quia debitor semper vel ad totum vel ad nihil obstringitur. » Ita Stapf, § 82.

² Tunc quis dicitur teneri in solidum, cum aliis non restituentibus, ipse tenetur ad totum per se, ideoque etiam ad partem aliorum: *solidum*, id est integrum, plenum.

adhuc secutum fuisset, tunc teneris in solidum, si actio tua de se est sufficiens et efficax totius damni, ut si apponas ignem simul cum aliis ad domum proximi; etiam seclusa conspiratione, et licet, te absente, alii nihilominus domum incendissent. Si tandem actio tua ex se non sit sufficiens, ut si tu quartus adportes trabem, quam tres adportare potuissent, casu quo id non procedat ex stricta cooperatione, et alii trabem adportassent sine tuo concursu, utrum tenearis cum ceteris in solidum, duplex est sententia.

Prima probabilis, quam tenent Cajetanus, Salmanticenses, Sanchez, etc., affirmat; nam propter concursum particularis cooperatio cujusque unam actionem constituit contra justitiam; unde quia damnum ex hac unica actione evenit, omnes in solidum obligantur ad restitutionem. Neque est de natura veræ causæ, ut ea non posita, non sequatur effectus; sed dumtaxat, ut ex ea effectus revera sequatur. Verum *secunda* adhuc probabilis sententia Navarri, Sylvii et aliorum, docet singulos tunc teneri tantum pro parte sua; quia cum obligatio restitutionis pendeat ab influxu seu causalitate in damnum, obligatio non debet esse major, quam sit influxus ipse; sed influxus est tantum pro parte damni: ergo pro parte tantum erit et obligatio restitutionis¹.

Quidquid sit, non debemus hic omittere animadversionem momenti gravissimi, et est quod rudes, etiamsi teneantur in solidum; raro tamen in praxi eosdem expedit obligare ad totum, cum difficulter isti sibi persuadeant sese teneri ad restituendam etiam partem a sociis suis ablatam. Et in hoc casu satis præsumi etiam potest, quod domini ipsi, quibus restitutio facienda est, libenter consentiant, ut illi restituant partem propriam; cum bene perscipiant valde timendum, ne restituant nihil omnino, si obligentur ad totum. — Neque prætermittenda declaratio Codicis civilis ex quo solidaria debitorum obligatio non præsumitur in contractibus, nisi vel expressa sit, vel ab ipsa lege inducta².

¹ V. Liguori, *Op. Mor.*, l. III, n. 579.

² Cod. Ped. 1290. — C. A. 891. — C. G. 1200. — C. S. 1155. — C. P. 1177. — C. M. 1255.

N. 1. — *De mandante seu jubente, ac consulente.*

31. Q. 1. *Quis intelligitur nomine mandantis seu jubentis?*

R. Mandantis seu jubentis nomine eum intelligimus, qui alterum inducit, ut suo nomine damnum inferat proximo: dupliciter autem potest inducere, expresse vel tacite. *Expresse*, id est verbo, scripto, nuntio; *tacite*, id est nutu, signo vel aliquo facto: uti si pater vel dominus filio suo vel servo significet sibi gratam fore illius personæ occisionem, aut cum iisdem conqueratur, quod nemo injuriam sibi factam ulciscatur: sic refert historia contigisse mortem S. Thomæ Cantuariensis sub Henrico II Angliæ Rege, qui cum suis sæpius conquerebatur, se cum uno Regni sui Sacerdote pacem habere non posse. Item est si quis paratus sit tuo nomine damnum inferre, et tu cum commode possis impedire, non impedis; nam censeris tacite mandare.

Mandans, seu ille, qui jubet, est principaliter movens, inquit Angelicus, unde ipse principaliter tenetur ad restituendum¹; qui enim facit per alium, per se facere censetur. Tenetur etiam reparare omnia damna, quæ ex mandati sui executione sequuntur, si actio imperata de se periculosa sit; quo sensu accipitur illud canonici juris: *Is qui mandat aliquem verberari, licet expresse inhibeat, ne occidatur ullatenus, vel membro aliquo mutiletur, irregularis efficitur, si mandatarius fines mandati excedens, mutilet vel occidat; cum mandando in culpa fuerit; et hoc evenire posse debuerit cogitare*². Similiter si quis Caio mandaverit, ut noctu ingrediatur domum Titii ad furandum, si dum Caius furatur, aliquid frangit etiam fortuito, tenetur mandans ad restitutionem quoque ejus; quia poterat et debebat prævidere in tenebris id de facili contingere.

Diximus tamen si actio imperata de se periculosa sit; aliter esset de damnis quæ ultro causavit executor mandati limites excedendo; tunc excessus ille non ex efficacia mandati, sed

¹ 2, 2, q. 62, a. 7. — V. Liguori, *Op. Mor.*, l. III, nn. 558 et seqq.

² *Sext. Decr.*, l. V, t. IV, de homicid., c. ult.

ex sola voluntate mandatarii fluit; ac proinde ipsi unice tribuendus est.

32. Q. 2. *An mandans teneatur reparare etiam damna, quæ mandatarius ipse mandato obtemperans passus est?*

R. Si mandatarius suscepit mandati executionem voluntarie et libere (et maxime si ob mercedem promissam), mandans non tenetur reparare damna, quæ mandatarius mandato obtemperans passus est; quia tunc pericula omnia ipse in se suscepisse jure merito existimatur. Si vero illam coactus vi vel metu gravi suscepit, ut evenit in inferioribus et in subditis, tunc non tenetur quidem mandans de damnis eventualibus (uti si, v. g., servus qui mandatur, in via fulmine percussus vel equo delapsus intreat), cum hæc non potuerint esse in prævisione; tenetur tamen de aliis damnis communibus et ordinariis quæ facile prævideri possunt. Casus esset si dominus famulo mandet, ut vites sui vicini recidat; at in facinore deprehensus servus ad mulctam et triremes damnatur; nam ille mandatarius ratione subditiæ efficaciter cogi censetur a suo superiore ad exequendum mandatum.

Ait Roncaglia, in his casibus dominos non solum teneri reparare damna facta a mandatariis, sed etiam quæ passi sunt ipsi mandatarii et eorum familia. At cogitantne de his reparandis? Cogitent ergo Confessarii sine absolutione dimittentes mandantem quoadusque satisfecerit.

An (quæres) mandans teneatur de damnis quæ mandatarius ex errore inculpabili alteri intulit: ut si quis mandatum a Titio acceperit occidendi Paulum, sed ex errore invincibili occidat Petrum? — Sunt qui affirmant; quia mandans mandavit hominem occidere, et mandatarius revera hominem occidit. Verum alii negant probabilius cum Lyonnet, Vogler, etc.; nam respectu occisionis Petri non potest dici, quod Titius fuerit mandans, cum mors Petri accidat omnino per errorem mandatarii, non propter mandatum; mandatum enim hic occasio est, non autem causa. Neque tunc mandans irregularitatem incurrit, ut etiam declaravit S. Concilii Congregatio¹.

¹ V. Liguori, *Op. Mor.*, I, III, n. 628.

33. Q. 3. *Quid si mandans mandatum noxium serio retractaverit?*

R. Vel vera mandati revocatio innotuit mandatario ante executionem, vel non innotuit. Si 1, ad nihil amplius tenetur mandans, uti mandans; quia per veram, sufficientem, ac sinceram revocationem mandatum extinguitur: unde si adhuc mandatarius quidpiam operatur, non amplius nomine mandantis operari dicendus erit; sed nomine proprio et propria voluntate. Si 2, mandans tenetur ad damna compensanda, perinde ac si mandatum minime retractatum fuisset; idque etsi mandati revocatio non fuerit mandatario significata ex culpa vel oblivione nuntii, aut alia de causa, ut si mandans litteras revocantes mandatum mittat, quæ tamen diripiantur ab hostibus. Semper enim verum est etiam in hoc casu, mandantem ipsum esse causam injustam et efficacem damni alterius; cum tunc mandatum non sit satis ac sufficienter retractatum.

Etiam tacite cessare potest mandatum, nempe per mortem mandantis¹; quia morte voluntas hominis finitur. Non tamen diurnitate temporis; sola enim temporis longitudo non est signum mutatæ voluntatis, nisi adsint alia indicia.

34. Q. 4. *Quinam venit nomine consulentis quoad restitutionem?*

R. *Consulentis* vocabulo venit qui consiliis, precibus, suasionem, promissis, adhortationibus, vel motiva utilitatis proponendo, facilitatem executionis ostendendo et similibus, efficaciter alium movet ad damnum proximo inferendum. Differt a mandante, quia in isto actio fit suo nomine et comodo; non ita in illo. Consulens tenetur profecto ad restitutionem; cum sit causa injusta et efficax damni. Hinc ex Canonico jure si consilium dedisti, ut Caius Titium occideret, secuta morte, teneris de homicidio. Si consilio movisti servum, ut fugeret aut furtum faceret, teneris furti vel servi corrupti. Si persuasisti Titio, ut me afficeret injuria, teneris mihi ratione injuriarum². Et Innocentius XI damnavit hanc

¹ § 10 Instit., I, XV, cod. *Mandati*. — ² Cap. *Si quis viduam*, diss. I. C. *Sicut dignum vi de homicid.* — L. I, § *Persuadere*, ff. *De servo corrupt.* — L. *Non solum XI*, ff. *De inj.* — Liguori, *Op. Mor.*, I, III, n. 561.

n. 39 thesim : *Qui alium movet aut inducit ad inferendum grave damnum tertio, non tenetur ad restitutionem istius damni illati.*

Aliter tamen probabilius esset (ut observant Alasia, Layman, Sanchez, Salmanticenses, etc., contra Antoine, Billuart et Cuniliati) si quis præberet pravum exemplum et scandalum daret; quia hoc est potius occasio, quam vera causa influxiva; cum exemplum ex se non sit natum ad alios efficaciter movendos, licet de facto ex eorum fragilitate illi sæpius moveantur: quo sensu explicatur illud *verba movent, exempla trahunt*. Adde: scandalum de se opponitur charitati, non justitiæ¹.

35. Q. 5. *An præbens consilium noxium semper teneatur restituere?*

R. Qui scienter suadet rem damnosam, certum est ipsum teneri ad restitutionem. Qui vero injustum consilium dedit ex ignorantia gravi et crassa, videndum utrum id egerit vel ratione status, professionis aut muneris, quo consulens ipse perfungitur, vel non. His positis, dicimus:

1. Qui consilium præbet ratione professionis vel muneris, v. g., dicens talem actionem esse licitam, cum licita non sit; vel in tali casu restitutionem esse faciendam (uti sæpe contingit Episcopis, Parochis, Confessariis, advocatis, medicis ceterisque similibus), cum tamen ea facienda non sit, totum tenetur damnum reparare ex consilio suo secutum, si præ ignorantia vel negligentia mortaliter peccaverit. Quod etiam valet de illis, qui licet ratione officii consilium dare minime

¹ « Exemple: Paul, de son propre mouvement, entre dans une vigne pour y voler des raisins; Pierre prend de là occasion de faire la même chose; Antoine en fait autant, n'étant mû que par l'exemple de Paul et de Pierre. Dans ce cas, Paul n'est obligé de restituer que la valeur de ce qu'il a volé; il en est de même de Pierre. Le mauvais exemple de Paul n'est point par lui-même la cause efficace du vol dont les deux autres se sont rendus coupables; il n'en est que l'occasion. Nous pensons qu'il faudrait donner la même décision lors même que Paul, en volant, aurait eu l'intention de déterminer, par son exemple, les autres à faire comme lui. L'intention de Paul, quoique condamnable, étant purement intérieure, ne rend pas plus efficace le mauvais exemple qu'il a donné. » — Gousset, *Théol. Mor.*, t. I, n. 974.

teneantur, se tamen pro idoneis consiliariis jactitant, et in tali re peritos se esse declarant: etsi enim in officio jam suscepto non deficient, deficient illud voluntate suscipiendo. Unde Scriptura: *Si est tibi intellectus, responde proximo; sin autem, sit manus tua super os tuum, ne capiaris in verbo indisciplinato*¹. Huc possunt etiam revocari qui ratione status quam tenent, etsi non jactitent, præ se ferunt tamen peritiam, et imperiti illud tribuunt, ut sunt sacerdotes, ac regulares.

2. Ille qui neque tenetur ullum consilium dare ratione status et officii, neque peritiam jactitat, uti mulieres et plebei, quorum insufficientia nota est, non tenetur erga eos qui consilium petunt ad ullam damni reparationem. Quia damnum, quod inde supponitur esse secutum, non magis consilio alterius, quam imprudentiæ ipsiusmet postulantis tribuendum est: scit enim, vel saltem scire debet, a quo petit; ideoque discrimini voluntarie se committit. Diximus 1. *nec peritiam jactitat*; aliter enim esset si peritiam dolose affectaret, uti patet; 2. *non tenetur erga eos qui consilium petunt*; obligatur enim erga tertium, si ei aliquid damnum evenerit ex tali consilio; cum iste tertius non sit sciens neque volens; et quisque jus habet, ne alter suo facto sibi noceat.

Quid vero (dices) si consulens non absolute loquatur, sed ostendat se vel dubitare, vel nescire, vel simpliciter dicat ita sibi videri, aut dicat ita se credere? Tunc non tenetur damnum inde secutum reparare; quia totum esset imputandum agenti, qui veritate non satis quæsita atque perspecta, damni illius periculo se ultro exposuit.

36. *Sed (quæres) quid si quis jam sit certo determinatus ad damnum proximo inferendum, v. g., ad occisionem; et alter non ei suadeat, nisi vel medium v. g., venenum, vel locum. v. g., solitudinem, vel tempus, v. g., hodie et non crastina die quia est festiva?* Duplex sententia. *Prima* cum Cajetano, Viva aliisque docet consulentem teneri ad restitutionem; quia suggerendo modum concurrat ad substantiam damni, præsertim si per suggestionem in causa sit, ut alter damnum citius inferat: illo enim temporis intervallo contingere etiam fortasse poterat, ut voluntatem mutaret. *Secunda* vero sententia cum

¹ Eccli. vi. — V. Liguori, *Op. Mor.*, l. III, n. 564.